

ความเป็นพลเมืองของผู้นำองค์กร ภาคประชาสังคม*

Citizenship of Civil Society Leaders

รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข**

บทคัดย่อ

เครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัด เป็นองค์กรภาคประชาสังคมที่จัดตั้งขึ้น โดยสภาพพัฒนาการเมือง เป็นหน่วยที่มีความใกล้ชิด มีความเข้าใจในปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน และช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตย คณะทำงาน เครือข่ายฯ ของจังหวัดชลบุรี ประกอบไปด้วยตัวแทนจากหลากหลายภาคส่วน ได้เข้ามา ร่วมกันทำงาน โดยการวิจัยพบว่า คณะทำงานทุกคนมีความเข้าใจและตระหนักถึง ความสำคัญของสิทธิ เสรีภาพและความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็เห็นความสำคัญขององค์กรภาคประชาสังคมในฐานะที่เป็นพื้นที่กลาง ที่เป็นเสมือนพื้นที่สาธารณะ ที่ทุกภาคส่วนจะได้เข้ามาพูดคุยกัน ได้มาแสดงออกซึ่ง ความเป็นพลเมืองกันได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการส่งเสริมประชาธิปไตยแบบปรีกษาหาหรือ และถึงแม้ว่าเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดจะถูกขยับไปจากคำสั่งของคณะรักษา ความสงบแห่งชาติ แต่คณะทำงานก็ยังคงติดต่อและขับเคลื่อนงานในรูปแบบของสภา พลเมือง สิ่งนี้แสดงให้เห็นชัดเจนถึงความเป็นพลเมืองที่มีในคณะทำงาน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง ความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยของผู้นำ องค์กรภาคประชาสังคมจังหวัดชลบุรี โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากคณะรัฐศาสตร์และ นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย บูรพา (A assistant professor of Department of Political Science, Faculty of Political Science and Law, Burapha University) Email: yrungnapa2002@hotmail.com

คำสำคัญ : ความเป็นพลเมือง, ผู้นำองค์กรภาคประชาสังคม, ประชาสังคม

Abstract

Provincial civil society network, a civil society organization established by the Political Development Council, was a unit that closed to, understood problems, needs of people in the community, and helped promote democratic culture. Working group Network of Chonburi province consisted of representatives from various sectors that came to work together. The research found that all working group members understood and realized the importance of rights, liberty and the citizenship in the democratic regime. At the same time, they were fully aware of the importance of civic organizations as a central area, as public sphere, where all sectors can come to discuss and to fully represent the citizenship. This is a deliberative democracy promotion. Although the provincial civil society network was aborted by the order of the National Council for Peace and Order but the working group is still kept in touch with and mobilized in the form of Citizen Council. This vividly shows the strong citizenship in the working group.

Keywords: Citizenship, Civil Society Leaders, Civil Society

1. บทนำ

ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะความเป็นประชาธิปไตยและบทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่อกระบวนการเป็นประชาธิปไตยในสถานการณ์ทางการเมืองไทย ความเป็นพลเมืองและประชาสังคมเป็นมโนทัศน์ที่ยังมีความสำคัญ และยังคงเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ถึงว่าแม้แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองกับประชาสังคม จะมีรากฐานอยู่ในประเทศตะวันตกก็ตาม แต่การขับเคลื่อนประเทศเพื่อให้เดินหน้าไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่ประชาชนมีความกระตือรือร้นในฐานะพลเมือง และภาคประชาสังคมมีการเคลื่อนไหวร่วมกับพลเมือง เพื่อประเทศชาติโดยรวมนั้น จะเกิดขึ้นเพียงแต่การมีโครงสร้างและกระบวนการไม่ได้ ความเป็นพลเมืองต้องเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในตัวของประชาชน ซึ่งเป็นตัวแสดงสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการการเมืองในระบบประชาธิปไตย ขณะเดียวกันการรวมตัวรวมกลุ่มกับเป็นประชาสังคม เคลื่อนไหวเพื่อนำเอาประเด็นใหม่ ๆ และคุณค่าใหม่ ๆ เข้าสู่พื้นที่สาธารณะ และนำไปสู่การถกเถียงกันในพื้นที่กลางหรือพื้นที่สาธารณะ ก็เป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการควบคู่กันไป

สภาพพัฒนาการเมืองในฐานะองค์กระอิสระที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาพพัฒนาการเมือง พ.ศ. 2551¹ มีหน้าที่ในการพัฒนาการเมืองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง เพื่อให้เกิดการส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็ง การจัดตั้งเป็นองค์กรภาคประชาสังคม จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การขับเคลื่อนกิจกรรม

---

¹ ตามคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 71/2559 เรื่อง การยกเลิกกฎหมายว่าด้วยสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยสภาพพัฒนาการเมือง และกฎหมายว่าด้วยคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย ได้ส่งผลให้สภาพพัฒนาการเมืองต้องยุบไป ซึ่งรวมทั้งเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดทุกจังหวัด แต่การศึกษาและทำความเข้าใจความเป็นพลเมืองขององค์กรภาคประชาสังคมก็ยังมี ความสำคัญ เนื่องจากแกนนำที่ขับเคลื่อนในองค์กรภาคประชาสังคมก็ยังคงทำหน้าที่ของตนเองในการขับเคลื่อนในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองและจิตอาสาอันหมายความว่า แม้โครงสร้างองค์กรจะถูกลบ แต่ปัจเจกบุคคลที่เคยรวมกลุ่มกันขับเคลื่อนงาน ก็ยังคงทำหน้าที่ของตนเองด้านอื่น ๆ และมีความสัมพันธ์กับความเป็นพลเมืองและจิตอาสา อีกทั้งยังมีการพบปะและทำงานร่วมกันในรูปของกลุ่มองค์กรอื่น ๆ ฉะนั้น การศึกษาเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดจึงยังคงมีประโยชน์ เพราะ การขับเคลื่อนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น กลุ่มบุคคลที่เป็นแกนนำในเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัด ก็ยังคงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในกลุ่มองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และทำหน้าที่ในการร่วมกันขับเคลื่อนงานเป็นสร้างความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยในทางใดทางหนึ่ง

และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมีความเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น พระราชบัญญัติ
สภาพัฒนาการเมือง พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) ได้ให้คำจำกัดความของ “องค์กรภาค
ประชาสังคม” หมายความว่า ชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมซึ่งรวมกัน
เป็นสภาองค์กรชุมชนตำบล ตามกฎหมายว่าด้วยสภาองค์กรชุมชน และ (2) องค์กร
ภาคประชาสังคมอื่นที่จัดตั้งการจ้ดตั้งตามพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการ เมือง พ.ศ.
2551 เช่น มูลนิธิ สมาคม ชมรม กลุ่มเครือข่าย เป็นต้น

ดังนั้นแล้ว ความเป็นประชาสังคมนั้น จึงสามารถหมายความได้ทั้งในรูปของ
องค์กรภาคประชาสังคมที่มีการเคลื่อนไหวในเชิงนโยบายสาธารณะ หรือในรูปของ
ประชาสังคมในระดับจังหวัด ที่มีการขับเคลื่อนงานด้านการเมืองภาคพลเมืองที่มีขนาด
ที่เหมาะสม ไม่เล็กจนเกินไป รวมทั้งรูปแบบของการขับเคลื่อนของประชาสังคมจังหวัด
มีองค์ประกอบจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่ครบถ้วน ประกอบด้วย ภาคราชการ ภาคเอกชน
ภาคประชาสังคม ท้องที่ ท้องถิ่น และสภาพัฒนาการเมือง เป็นต้น (สภาพัฒนา
การเมือง, ม.ป.ป.)

สภาพัฒนาการเมืองจึงได้จัดให้มีภาคประชาสังคมระดับจังหวัดขึ้นในทุก
จังหวัด ในนามของ *เครือข่ายคณะทำงานภาคประชาสังคมระดับจังหวัด* เพื่อเป็น
เสมือนหน่วยงานหลักที่เชื่อมประสานระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนในพื้นที่
และเพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา กระบวนการนโยบาย
สาธารณะ รวมถึงการแก้ไขปัญหาท้องถิ่นและชุมชน เนื่องจากเครือข่ายฯ ประกอบด้วย
ตัวแทนจากชาวบ้านในท้องถิ่นจะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพื้นที่ ประชาชน และเข้าใจปัญหา
ได้ดีกว่าหน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เนื่องจากจะเป็นเครือข่ายที่มี
ความเป็นพหุภาคีที่มีความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนและเป็นตัวแทนของประชาชนใน
พื้นที่ รวมถึง ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ในเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุม การ
แสดงความคิดเห็นตามวาระและโอกาสต่าง ๆ ได้อีกด้วย ผ่านการพูดคุยและถกเถียงใน
แบบที่เรียกว่าภาษาเดียวกัน

องค์ประกอบของคณะทำงานเครือข่ายภาคประชาสังคมระดับจังหวัด
ประกอบไปด้วย กลุ่มภาคส่วนประชาสังคม กลุ่มภาคส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
กลุ่มภาคส่วนท้องที่ กลุ่มภาคส่วนราชการ กลุ่มภาคส่วนเอกชน และกลุ่มภาคส่วน

สมาชิกสภาพัฒนาการเมืองตามจำนวนสมาชิกในจังหวัด (สภาพัฒนาการเมือง, ม.ป.ป.) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คณะทำงานชุดนี้มีตัวแทนจากภาคส่วนต่าง ๆ เข้าร่วมร่วมกันดำเนินการ อีกทั้งยังเป็นการทำงานในลักษณะของการตั้งรับ เนื่องจากดำเนินการตามยุทธศาสตร์ และแนวทางของสภาพัฒนาการเมือง ซึ่งทำให้เกิดคำถามต่อความเป็นพลเมืองที่น่าเสียดายหลักการระบอบประชาธิปไตยว่า การทำงานในฐานะสมาชิกของเครือข่าย ฯ นั้น เกิดขึ้นและดำเนินไปบนพื้นฐานของความเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นจริงหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด บุคคลที่เป็นตัวแทนนั้น เป็นตัวแทนจริงหรือไม่อย่างไร และความเป็นประชาสังคมที่เป็นการรวมตัวรวมกลุ่มเป็นประชาสังคมที่ควรเกิดขึ้นจากการที่ผู้คนเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนสังคม จึงนำไปสู่ความร่วมมือรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหา เป็นไปตามหลักการมากน้อยเพียงไร เพราะที่ปรากฏ คือการรวมกันเป็นเครือข่าย ฯ นี้ มีลักษณะของการรวมตัวรวมกลุ่มแบบจัดตั้ง เป็นองค์ประกอบที่จัดตั้งขึ้นจากกฎหมาย ดังที่มีการกล่าวกันถึงเครือข่าย ฯ นี้ว่า มีลักษณะจัดตั้งเพื่อให้มีเครือข่าย ฯ ครอบคลุมจังหวัด ทำงานแบบจัดประชุมสัมมนาตามงบประมาณที่รัฐให้มา ซึ่งอาจส่งผลต่อการพัฒนาเป็นความประชาสังคมที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับความเป็นประชาธิปไตยได้

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องความเป็นพลเมืองของผู้นำองค์กรภาคประชาสังคมจังหวัดชลบุรี โดยศึกษาเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดชลบุรี (คปจ.) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกคณะทำงานทั้ง 15 คน ซึ่งประกอบไปด้วยประธานคณะทำงาน 1 คน รองประธานคณะทำงาน 2 คน คณะทำงาน 11 คน และเลขานุการคณะทำงาน 1 คน โดยในการนำเสนอผลการศึกษาจะไม่ได้ระบุชื่อนามสกุลจริงของคณะทำงานทั้ง 15 คน แต่จะใช้ชื่อสมมติ เนื่องจากเป็นการแสดงความคิดเห็นของคณะทำงาน ที่ก็ยังรวมตัวรวมกลุ่มกันทำงานอยู่ในปัจจุบัน แม้เครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัด ที่ถูกจัดตั้งโดยสภาพัฒนาการเมือง จะถูกยุบไปด้วยประกาศคณะปฏิวัติที่ 71/2559 แล้วก็ตาม ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาสีทิวและเคารพในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ของผู้ให้ข้อมูล

2. แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมืองและประชาสังคม

ความเป็นพลเมือง (Citizenship)²

มิโนทส์นความเป็นพลเมือง มีรากฐานอยู่ที่ความคิดทางการเมืองตั้งแต่ยุคกรีกโบราณมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอาจกล่าวได้อย่างง่าย ๆ ว่า คือ สมาชิกของชุมชนทางการเมือง ซึ่งได้รับหรือมีชุดของสิทธิและภาระหน้าที่ที่ประกอบเข้าด้วยกันอยู่ ความเป็นพลเมือง จึงเป็นตัวแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับรัฐ ซึ่งทั้งปัจเจกชนและรัฐเอง ต่างผูกพันต่อกันและกันด้วยการต่างตอบแทนด้วยสิทธิและภาระหน้าที่

องค์ประกอบของภาระหน้าที่ (obligation)³

พลเมืองในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนการเมือง อาจพิจารณาได้ในแง่ของกฎหมาย คือ การพิจารณาไปที่สิทธิและหน้าที่ในฐานะสมาชิกของรัฐ พลเมืองจึงสามารถแยกออกได้จากคนต่างชาติหรือคนต่างด้าว โดยที่สิทธิขั้นพื้นฐานที่สุดของความเป็นพลเมือง คือ สิทธิที่จะใช้ชีวิตและทำมาหากินได้ภายในรัฐหรือประเทศ แต่หากเป็นคนต่างชาติ/ต่างด้าว อาจได้รับอนุญาตให้มี/ได้ใช้สิทธิขั้นนั้นหรือไม่ได้ภายใต้เงื่อนไขและช่วงเวลาจำกัด นอกจากนี้ พลเมืองยังมีสิทธิที่จะออกเสียงเลือกตั้ง สมัครรับเลือกตั้ง การเข้ารับราชการเป็นทหารหรือเป็นข้าราชการของรัฐ ซึ่งสิทธิและอาชีพเหล่านี้ ไม่เปิดโอกาสให้กับคนที่ไม่ใช่พลเมือง อย่างไรก็ตาม พลเมืองตามกฎหมายยังต้องมีความรู้สักว่าคือสมาชิกของชุมชนการเมืองหรือรัฐชาตินั้น ๆ ด้วย ฉะนั้น พลเมืองจึงต้องมีทั้งลักษณะเชิงอัตวิสัยและจิตวิทยาประกอบด้วย คือ มีความรู้สึกจงรักภักดีต่อรัฐ

การมีสิทธิทางกฎหมาย ไม่ได้รับประกันว่าปัจเจกชนจะรู้สึกถึงความเป็นพลเมืองและมีความเป็นพลเมืองต่อประเทศนั้น ๆ สมาชิกอาจมีความรู้สึกแปลกแยกจากรัฐที่ตนเองอาศัยหรือเป็นพลเมืองได้ เนื่องจากความเสียเปรียบทางสังคม การ

² อ่านเพิ่มเติมใน Heywood, A. (2007). *Politics*. New York: Palgrave Macmillian

³ อ่านเพิ่มเติมใน Heywood, A. (1994). *Political Ideas and Concepts: An Introduction*. London: Macmillian.

แบ่งแยกทางเชื้อชาติ สีผิว ซึ่งทำให้ความเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในความรู้สึกของคนที่เป็นพลเมือง ในงานของที.เฮช. มาร์แชล (T.H. Marshall) ชื่อ *Citizenship and Social Class* (1963) เขาได้นิยามความเป็นพลเมืองว่า คือ ความเป็นสมาชิกเต็มขั้นของคนในชุมชน โดยสิทธิที่เกิดขึ้นจะต้องพัฒนาภายใต้ชุมชนหรือรัฐ ซึ่งประกอบไปด้วย สิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง และสิทธิทางสังคม

โดยสิทธิที่มาร์แชลเห็นว่าควรมีการพัฒนา คือ สิทธิพลเมือง (Civil Rights) เนื่องจากเป็นสิทธิที่จำเป็นต่อเสรีภาพส่วนบุคคล ซึ่งรวมทั้งเสรีภาพในการพูด ในการชุมนุม การรวมกลุ่ม การเคลื่อนไหว สิทธิที่จะได้รับความเท่าเทียมกัน สิทธิในทรัพย์สินของตนเอง สิทธิที่จะทำสัญญา ฯลฯ ฉะนั้น สิทธิพลเมือง คือ สิทธิที่แสดงออกภายในสังคมพลเมือง โดยสิทธิพลเมืองจะดำรงอยู่ได้บนพื้นฐานของการที่รัฐบาลมีอำนาจจำกัด โดยที่รัฐบาลจะต้องเคารพในอิสรภาพแห่งปัจเจกชน

สิทธิทางการเมือง (Political Right) เป็นสิทธิที่ช่วยให้ปัจเจกชนมีโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมในชีวิตทางการเมือง โดยสิทธิทางการเมืองที่สำคัญ คือ สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง สิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้ง ฉะนั้น รากฐานสำคัญของสิทธิทางการเมือง คือ การพัฒนาให้สิทธิการเลือกตั้งเป็นสิทธิทั่วไปของทั้งชายและหญิง ความเสมอภาคทางการเมือง และการมีรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตย

สิทธิทางสังคม (Social Right) เป็นสิทธิที่รับประกันถึงสิทธิทางสังคมที่อยู่ในระดับต่ำที่สุดของความเป็นพลเมือง รวมถึงสิทธิในทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางสังคม สิทธิที่จะใช้ชีวิตอย่างมีอารยะที่สอดคล้องกับมาตรฐานความเป็นอยู่ของสังคมนั้น ๆ ฉะนั้น การจะได้มาซึ่งสิทธิทางสังคมจึงต้องการการพัฒนาด้านสวัสดิการของรัฐ และขยายไปยังชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม

ดังนั้น สิ่งที่สำคัญสำหรับความเป็นพลเมือง คือ การได้เรียกร้องให้ปัจเจกชนต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยภาระหน้าที่ของพลเมืองนั้นสอดคล้องสมมูลกันกับสิทธิพลเมือง เช่น สิทธิของพลเมืองในการใช้ชีวิต ซึ่งเป็นการเรียกร้องให้พลเมืองต้องเคารพในความเป็นส่วนตัวของพลเมืองคนอื่น ๆ ด้วย เช่นเดียวกับสิทธิทางการเมือง ที่ไม่ใช่เพียงแค่สิทธิในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงหน้าที่ที่จะต้องมีการทางการเมืองด้วย สำหรับสิทธิทางสังคม พลเมืองก็มี

ภาระหน้าที่ในการจ่ายภาษี ซึ่งจะเป็นเงินที่จะนำไปใช้ในด้านต่าง ๆ ของประเทศ เช่น ด้านการศึกษา การสาธารณสุข การจ่ายเบี้ยบำนาญ ฯลฯ ฉะนั้น แต่ละหน้าที่จึงเป็นสิ่งที่พลเมืองจะต้องทำ ซึ่งอาจเรียกว่า คุณธรรมพลเมือง หรือก็คือ ความรู้สึกของการจงรักภักดีที่มีต่อรัฐและความเต็มใจที่จะยอมรับเอาความรับผิดชอบจากการอยู่ในชุมชน/รัฐเข้าด้วยกัน

สำหรับมาร์แชล ความเป็นพลเมืองของสังคม นำไปสู่สิทธิทางสังคม เพราะความเป็นพลเมืองมีลักษณะเป็นสากลที่ทุกคนที่เป็นสมาชิกของชุมชนต้องการมีสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน มาร์แชลเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพลเมืองกับความสำเร็จในความเท่าเทียมกันทางสังคม ซึ่งสำหรับมาร์แชล ความเป็นพลเมือง คือสถานะทางสังคมที่สูงที่สุด ฉะนั้น คนที่ประสบความยากจน คนที่ถูกปฏิเสธ และคนที่ประสบความทุกข์ยากจะหมดไป หากเขาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ ของชุมชนตนเองอย่างเต็มที่ ซึ่งคือ สิทธิทางสังคม

ในช่วงศตวรรษที่ 20 พลเมืองทางสังคม ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางมากขึ้น และสิทธิทางสังคม ได้รับการกล่าวถึง โดยเฉพาะในการถกเถียงทางการเมืองกันมากขึ้น ขณะเดียวกัน การเคลื่อนไหวด้านสิทธิพลเมือง ก็ไม่ใช่แค่เรื่องทางการเมืองแต่ได้กลายเป็นประเด็นทางสังคมด้วย ในความคิดของมาร์แชล สิทธิทางสังคมแยกไม่ออกจากการเอื้อเฟื้อด้านสวัสดิการและความสามารถของรัฐแบบสวัสดิการ ที่จะทำให้พลเมืองแน่ใจว่าเขาจะได้รับสวัสดิการด้านเศรษฐกิจและด้านความมั่นคงเพียงพอ ซึ่งหลักการเช่นนี้ ได้นำไปสู่สังคมนิยมประชาธิปไตย (social democracy) ความคิดแบบประชาธิปไตยสังคม มองสิทธิทางสังคมและเศรษฐกิจว่า ไม่ใช่แค่สิทธิอันชอบธรรมของความเป็นพลเมือง แต่เป็นพื้นฐานหลักที่สำคัญของชีวิตที่มีอารยะ

สิทธิทางสังคมมีรากฐานอยู่ที่ความเชื่อที่ว่า ความไม่เท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจ คือ ผลผลิตของเศรษฐกิจทุนนิยม มากกว่าที่จะเป็นเรื่องของความเป็นรูปธรรมของธรรมชาติของมนุษย์ที่แตกต่างกัน ในสังคมสมัยใหม่ ความด้อยโอกาสทางสังคม เช่น การไร้บ้าน ไม่มีงานทำ ความเจ็บป่วย ไม่ได้แค่ขัดขวางการพัฒนาของบุคคลคนนั้นเท่านั้น แต่ยังทำลายความรู้สึกของความเป็นพลเมืองอีกด้วย ดังนั้น ความเป็นพลเมืองเต็มขั้นจึงต้องการความเท่าเทียมกันในโอกาส

ฉะนั้น เมื่อพิจารณาจากมุมมองด้านความเป็นพลเมือง สิ่งสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนประชาธิปไตย คือ การเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น ที่ตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพรวมทั้งภาวะความรับผิดชอบที่มีกับพื้นที่ที่ตัวเองอยู่ ความผูกพันที่มีจะทำให้เกิดการกระทำในลักษณะของการมีส่วนร่วมได้

สำหรับประชาชน การเรียนรู้และเข้าใจถึงความเป็นพลเมืองในระบบอบประชาธิปไตยคือสิ่งสำคัญพื้นฐานสำหรับทุกคน ทั้งนี้ อาจพิจารณาหลักการสามประการดังนี้เพื่อเป็นแนวทาง (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2556: 1-2)

1. การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่ทุกคนเกิดมามีความเท่าเทียมกัน การมีอิสรภาพ ความเสมอภาค การยอมรับในเกียรติภูมิของแต่ละบุคคลโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่าง

2. การเคารพสิทธิ เสรีภาพ และกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม

3. การรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น ๆ และสังคม

การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผล จะช่วยทำให้สังคมไทยสามารถพัฒนาก้าวไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง

3. ประชาสังคม

แนวคิดเรื่องประชาสังคมในสังคมไทย ยังไม่มีความเป็นกลางมากนัก กล่าวคือ ยังคงมีความเข้าใจในความหมายของประชาสังคมไม่สอดคล้องต้องกันอยู่มาก ขณะเดียวกัน ก็มีผู้ที่มองประชาสังคมในด้านลบจนกลายเป็นอคติอยู่มาก เช่น การไปเชื่อมโยงประชาสังคมกับ NGO หรือในอีกหลายกรณีก็เข้าใจว่าประชาสังคมเป็นการทำให้สังคมวุ่นวาย เพราะคนที่อยู่ในภาคประชาสังคมมีแต่เรียกร้อง ทำให้บ้านเมืองไม่สามารถพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ โดยไปเชื่อมโยงกับภาพด้านลบของการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว การส่งเสริมภาคประชาสังคม ถือเป็น การส่งเสริมความเติบโตและเข้มแข็งของการเมืองในระบบประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นตัวประชาชนเองด้วย

ถึงแม้ว่านิยามประชาสังคมที่มาจากตะวันตกจะมีความหลากหลาย และยิ่งเมื่อกล่าวถึงประชาสังคมในประเทศไทย ก็ยิ่งมีความแตกต่างกัน เนื่องจากนักคิด นักวิชาการที่นำเสนอานิยามของคำว่าประชาสังคมก็ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกมากขึ้นน้อยต่างกัน และหลายท่านก็พยายามสร้างนิยามที่รวมเอาลักษณะของความเป็นไทยเข้าไว้ด้วยกัน แต่ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวถึงนิยามที่มีความหลากหลาย ดังนี้⁴

การให้ความหมายและอธิบายคำว่า civil society ยังไม่ปรากฏความลงตัวของ การแปลและการนิยามอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมเหมือนกับคำว่าการเลือกตั้งหรือรัฐธรรมนูญ เนื่องจากประชาสังคมมีลักษณะที่รวมเอาความเป็นสังคมและความเป็นประชาชนพลเมืองเข้าไปด้วย ฉะนั้น การสร้างนิยามหนึ่งเดียวจึงยังไม่ปรากฏ ประกอบกับการอภิปรายทั้งในทางทฤษฎีถึงองค์ประกอบ การก่อตัว ความสัมพันธ์กับรัฐ ขอบเขตของความเป็นประชาสังคม ยังไม่เป็นมีความเป็นเอกฉันท์ระหว่างนักทฤษฎีสำนักต่าง ๆ เนื่องจากการใช้มโนทัศน์และกรอบแนวคิดประชาสังคมในการอธิบายแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน และเมื่อนำเอามโนทัศน์และคำอธิบายหนึ่งไปใช้ในอีกบริบทหนึ่ง ก็เจพบกับปัญหาความสอดคล้องและความสามารถในการทำความเข้าใจได้และอธิบายได้ในสังคมอีกสังคมหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การพิจารณาการแปลและการนิยามของนักวิชาการหลาย ๆ ท่าน จะทำให้เราเข้าใจประชาสังคมที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและเป็นรูปธรรมมากขึ้น และได้เห็นว่าสำหรับสังคมไทย แท้ที่จริงแล้วประชาสังคมดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันในหลากหลายรูปแบบ เพียงแต่ยังไม่เข้มแข็งเพียงพอที่จะดูแลตนเอง และนำไปสู่ความเข้มแข็งในการพัฒนาประชาธิปไตย

นักวิชาการที่สนใจประชาสังคมมีหลายท่าน ในที่นี้จึงขอนำเสนอมุมมองและการให้ความสำคัญในประชาสังคมของนักวิชาการ ที่แม้มีความหลากหลายแต่มีจุดร่วมสำคัญ คือ *ความเข้มแข็งและความพึ่งตนเองได้ของประชาชนพลเมือง*

⁴ นิยามเกี่ยวกับประชาสังคมนี้ อ่านเพิ่มเติมได้ใน รุ่งนา ยรรยงเกษมสุข. (2558ช). *เอกสารประกอบการสอน เรื่อง ประชาสังคม*. ชลบุรี: คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนุรพา.

ลาร์รี่ ไดมอนด์ (Larry Diamond, 2537: 2-15) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ และสังคมวิทยาที่สนใจด้านประชาธิปไตยและการพัฒนาประชาธิปไตย ได้ทำการศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ประชาสังคมและประชาธิปไตย กล่าวคือ ในบทความชื่อ The Globalization of Democracy เขานำเสนอถึงพลังในการขับเคลื่อนและขยายตัวของประชาธิปไตยทั่วโลกซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ว่าเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในประเทศและปัจจัยระหว่างประเทศ ขณะเดียวกันก็เกิดปรากฏการณ์การเติบโตของประชาสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า ลำพังเพียงแค่การอธิบายการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยโดยมุ่งเน้นการอธิบายไปที่ชนชั้นนำ และการที่ชนชั้นนำ/อภิสิทธิ์ชนเข้าสู่กระบวนการเจรจาต่อรองกัน และนำไปสู่การเป็นประชาธิปไตย จะเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการเมืองเพียงบางส่วนเท่านั้น ในการศึกษาและการทำความเข้าใจจำเป็นต้องศึกษาตัวแสดง/ผู้กระทำกรอื่น ๆ ที่มีบทบาทในสังคมการเมืองด้วยเช่นเดียวกัน (Diamond, 1992: 31-69) ในบทความอีกหนึ่งชิ้น คือ Economic Development and Democracy Reconsidered ได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจกับประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม เขาเห็นว่าความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและไม่มีลักษณะที่เป็นไปในแนวทางเดียว อย่างที่เรียกว่า หากประเทศใดมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นตามมา อย่างที่ทฤษฎีภาวะความทันสมัย (modernization theory) ได้เสนอไว้ นั่นเพราะ หลังจากที่ได้มีการทบทวนเกี่ยวกับประชาธิปไตย พบว่า กระบวนการประชาธิปไตยเป็นกระบวนการที่กลับป้กลับไปมาได้ (reversible) ฉะนั้น ตัวแสดงหรือผู้กระทำทางการเมือง (political actors) และตัวแสดงหรือผู้กระทำที่เป็นองค์กร (organizational actors) จึงมีความสำคัญอย่างมากที่จะถูกนำมาพิจารณา (Diamond, 1992: 93-139)

ไดมอนด์ เสนอคำจำกัดความประชาสังคมว่า เป็นเวทีแห่งชีวิตสังคมที่มีการจัดตั้งขึ้นเองอย่างเป็นเอกเทศจากรัฐ และนอกเวทีทางการเมือง ที่ซึ่งกลุ่มและผู้กระทำ การทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจที่หลากหลายมาร่วมกันแสดงตน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความคิด เพื่อสร้างเอกลักษณ์ความผูกพัน และความเชื่อร่วม และเพื่อมุ่งสู่จุดมุ่งหมายร่วมและพิทักษ์หรือเพิ่มพูนผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมของพวกเขา

ด้วยการแข่งขันกับกลุ่มอื่น คำจำกัดความนี้แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติบางประการที่น่าสนใจของประชาสังคม นั่นคือ ประชาสังคมมีความเกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายสาธารณะมากกว่าจุดมุ่งหมายส่วนบุคคล ประชาสังคมมีความสัมพันธ์กับรัฐ โดยพยายามที่จะได้รับประโยชน์จากรัฐ หรือพยายามให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในนโยบายของรัฐ หรือพยายามขอให้รัฐช่วยเหลือหรือให้รัฐทำหน้าที่บางอย่างโดยทางหนึ่งเพิ่มขึ้น หรือให้รัฐมีความสำนึกรับผิดชอบ โดยที่กลุ่มประชาสังคมไม่พยายามเข้าไปกุมอำนาจรัฐ และประชาสังคมมีความเป็นพหุนิยม เห็นได้จากการระดมพลังและการแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ที่หลากหลาย ผ่านสื่อและองค์กรต่าง ๆ ที่โยงใยไปยังบุคคลต่าง ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เข้ามาร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน โดยไม่มีกลุ่มใดต้องการผูกขาดความเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชุมชน

ประชาสังคมจึงไม่ใช่รัฐ หากแต่คือ ชีวิตสังคมที่มีการจัดองค์กรในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ที่มีลักษณะของการเข้ามาร่วมแบบอาสาสมัคร เกิดขึ้นโดยตนเองมิใช่จากภาครัฐ เกือบทุกคำจำกัดความด้วยตัวเอง เป็นเอกเทศจากรัฐ และมีความเป็นพหุนิยม ขณะเดียวกันก็ไม่ได้หมายความว่าถึงสังคม เพราะประชาสังคมมีความเกี่ยวข้องกับพลเมืองที่กระทำการในเวทีสาธารณะเพื่อแสดงออกซึ่งผลประโยชน์และแนวคิดของเขา โดยมีจุดมุ่งหมายร่วม และมุ่งเรียกร้องต่อรัฐหรือเพื่อให้รัฐมีความสำนึกรับผิดชอบ

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2541: 1-9) เสนอว่า ประชาสังคม หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐกับปัจเจกชน โดยจุดเน้นของประชาสังคม คือ

1. ไม่ชอบและไม่ยินยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถขึ้นนำกำกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร
2. ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ แกร่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนเฉพาะกลุ่ม

ฉะนั้น สังคมจึงต้องประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ รัฐ-ประชาสังคม-ปัจเจกชน ที่ต่างต้องเป็นอิสระต่อกัน แต่ขณะเดียวกันต้องโยงใยเกี่ยวข้องกัน ต้องขัดแย้งคัดค้านกันได้ แต่ก็ต้องปรองดองประสานสามัคคีกันไปด้วยได้ ประชาสังคมจึงต้องเน้นที่การประสานสามัคคีและการร่วมมือ หรือการรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มผลประโยชน์ ชนชั้น และขบวนการทางสังคมเข้าด้วยกันเป็นประชาสังคม แต่ประชาสังคมที่สร้างขึ้นมาใหม่ต้องเป็นประชาสังคมที่มุ่งเคลื่อนไหว รณรงค์ ผลักดันเพื่อลดอำนาจหน้าที่ และบทบาทของรัฐที่มีต่อสังคมลงไปด้วย โดยการให้กลุ่ม หรือสถาบันต่าง ๆ ในสังคมเข้าไปมีบทบาทในงานของส่วนรวมโดยเข้าไปแทนรัฐหรือไปทำร่วมกับรัฐ มิใช่ประชาสังคมที่แก่งแย่งแข่งขันเอาสิทธิประโยชน์จากรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว ดังปรากฏในงานการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์ ชนชั้น และขบวนการทางสังคมในอดีต ที่มุ่งศึกษาเฉพาะด้านของความขัดแย้ง การต่อสู้ การแข่งขันเป็นสำคัญ

ธีรยุทธ บุญมี (2547: 19-23) มองว่า ประชาสังคม คือ สังคมที่สมาชิกกระตือรือร้น เอาการเอางาน ตกเตียงร่วมกัน ในประเด็นร่วมกันของสังคม ในสิ่งที่เป็นผลประโยชน์โดยรวมของภาคสาธารณะหรือส่วนรวม ประชาสังคมจึงมีบทบาทสำคัญต่อการเมืองไทยในฐานะกลไกที่คานอำนาจระหว่างรัฐและสังคม รัฐกับกิจกรรมการรวมกลุ่ม และการแสดงความคิดเห็นของสังคม อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินการดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการเพียงคนเดียวได้ จำเป็นต้องกระทำในลักษณะของกลุ่มหรือองค์กร อาจโดยแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ประชาสังคมหรือภาคสาธารณะจึงจำเป็นต้องมีหน่วยหรือองค์กรรวมทางสังคมอยู่หน่วยหนึ่งที่มีลักษณะที่มั่นคง ดำรงอยู่เป็นพื้นฐาน อาจเป็นประชาคมโลก ประเทศ จังหวัด หมู่บ้าน หรือชุมชน จึงอาจมีประชาสังคมระดับโลก ระดับประเทศ หรือระดับท้องถิ่นได้

ในการดำเนินการต่าง ๆ สังคมการเมืองจะต้องมีพื้นที่ที่เปิด เวที หรือโอกาสร่วมกัน เพื่อเป็นพื้นที่ให้ฝ่ายต่าง ๆ หรือองค์กรรวมได้มีโอกาสพบปะสนทนาและสื่อสารกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ความต้องการ หรือบรรลุผลการประนีประนอมเพื่อผลประโยชน์ของชุมชน จังหวัด ประเทศ หรือประชาคมโลก หรือก็คือ การมีพื้นที่ที่เปิดหรือพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ประชาสังคมแห่งการชั่งชั่งอำนาจ ผลประโยชน์ ทรัพยากร และความเชื่อของส่วนรวมหรือของกลุ่มตน หรือผลประโยชน์จากการประนีประนอมของ

ส่วนรวม นักวิชาการส่วนใหญ่มองว่า ประชาสังคมเป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นในราวศ. 18 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชนชั้นกลาง พ่อค้า นักธุรกิจ นายธนาคาร ปัญญาชน และศิลปิน ได้เริ่มสร้างพื้นที่เปิด หรือพื้นที่สาธารณะ เพื่อรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ชมรม สมาคม ฉะนั้น เมื่อประชาสังคมเป็นปรากฏการณ์ของโลกสมัยใหม่ ตัวแสดงที่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วงชิงอำนาจ ทรัพยากร ผลประโยชน์ ความเชื่อ และวาทกรรม จึงประกอบไปด้วย รัฐหรือภาคการเมือง ภาคสังคม ภาคธุรกิจหรือตลาด และภาคบุคคลและครอบครัว

การกล่าวถึงประชาสังคม สิ่งที่สำคัญมิใช่เพียงแค่งroup องค์กร หรือสถาบัน หากแต่เป็นการปฏิบัติกิจกรรม เป็นประเด็นสาธารณะ เป็นปฏิสัมพันธ์ที่แทรกซึมซึ่งกันและกันในฝ่ายต่าง ๆ ของประชาสังคม ที่มีความสำคัญยิ่งกว่า ด้วยนัยนี้ ประชาสังคมจึงรวมความถึงการที่เวทีประชุมสหประชาชาติซึ่งเป็นประชาคมรัฐในโลก การพูดถึงประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพ สิทธิมนุษยชนในประเทศสมาชิก ซึ่งเป็นประเด็นที่เป็นประเด็นที่มีประโยชน์กับส่วนรวมสาธารณะของประชาชน หรือการที่มีการประชุมจำกัดอาวุธชีวภาพหรือนิวเคลียร์ การประชุมเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมโลก การประชุมสิทธิมนุษยชนโลก หรือการที่หน่วยงานระดับโลก ระดับภูมิภาค ประชุมหารือกันในประเด็นส่วนรวม

ความเข้าใจและการนิยามประชาสังคมของธีริยท บูญมี เป็นการมองประชาสังคมในลักษณะของการเป็นสังคมเข้มแข็ง ซึ่งหมายถึง การที่สังคมมีความเข้มแข็งจากการที่กลุ่มคนทุกกลุ่มอาชีพ รายได้ และภูมิภาค มารวมตัวกัน เพื่อร่วมกันผลักดันให้สังคมพัฒนา และแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และเป็นไปในแนวทางเดียวกับเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) ที่แม้ไม่ได้กล่าวถึงประชาสังคมโดยตรง แต่ได้กล่าวถึงพื้นที่สาธารณะ ที่การเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองต่าง ๆ จะดำเนินไปบนพื้นที่สาธารณะ (public sphere) กล่าวคือ ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะนี้จะต้องไม่ถูกจำกัดการมีส่วนร่วม พื้นที่สาธารณะจะต้องเปิดให้ทุกคนที่เกี่ยวข้อง หรือสนใจ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมจะต้องได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเด็นที่จะมีการพูดคุยอย่างเท่าเทียมกัน โดยภาครัฐจะต้องนำเสนอข้อมูลแก่ประชาชนอย่างครบถ้วนรอบด้าน (Pusey, 2003 อ้างถึงใน รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2558ก: 5-8)

นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้นิยาม civil society ว่าคือ *ประชาคม* ที่หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันหรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง และมีการจัดการในระดับกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อแก้และจัดการปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และจิตใจได้ การนิยามในลักษณะนี้เป็นการให้ความสำคัญกับ ปฏิสัมพันธ์และเป้าหมายร่วมกันของผู้คนในสังคม โดยมองว่าในการจัดการและการรักษาคุณภาพของสังคมเอาไว้ ปัจเจกชนเพียงคนเดียวที่แม้จะมีความเป็นพลเมือง แต่ไม่เพียงพอในการดูแลสังคมโดยรวมได้ การรวมกันเป็นกลุ่มหรือโครงสร้างที่มีขนาดใหญ่กว่า เพื่อเป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกชนกับสังคมและรัฐ จึงเป็นที่มีความสำคัญ

นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์ เสนอว่า ประชาสังคม หมายถึง การที่ผู้คนในสังคม เห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อน ที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (civic consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (civic group or organization) ไม่ว่าจะป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (civic network) นิยามนี้บ่งชี้ให้เห็นว่าประชาสังคมจะเกิดขึ้นได้ประชาชนต้องแปลงสภาพเป็นพลเมืองเสียก่อน เพราะสิ่งนี้คือเงื่อนไขของความรูสึกมีส่วนร่วมและร่วมรับผิดชอบ และพร้อมที่จะรวมตัวกันเพื่อดำเนินการอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งคุณลักษณะเช่นนี้มีลักษณะของสิ่งที่เรียกว่าทุนทางสังคมดำรงอยู่ (ชูชัย ศุภวงศ์ และยิวดี คาดการณ์ไกล, 2540, หน้า 165)

ตัวอย่างนิยาม civil society ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่านักวิชาการแต่ละท่านมีจุดเน้นของความเป็นประชาสังคมแตกต่างกัน บางนิยามให้ความสำคัญกับการตระหนักรับรู้ บางนิยามให้ความสำคัญกับการร่วมมือกัน บางนิยามให้ความสำคัญกับการจัดตั้งเป็นกลุ่มองค์กร และบางนิยามก็ให้ความสำคัญกับการที่

ภาครัฐต้องไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ ความแตกต่างเหล่านี้เป็นทรงคนะที่แตกต่างที่จะมีนัยใน แนวทางการดำเนินการเป็นหลัก แต่ในการทำความเข้าใจพื้นฐานสิ่งที่ทุกคนเห็นพ้อง ต้องกันคือ ประชาชน ต้องมีความเป็นพลเมือง พร้อมทั้งเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อดูแลชีวิต ชุมชน และสังคมของตนเอง

4. ความเป็นพลเมืองของคณะทำงาน ฯ

ในการขับเคลื่อนความเป็นพลเมือง เป็นความจริงที่ว่าการทำงานของ คณะทำงานเครือข่ายภาคประชาสังคมไม่ว่าจะเป็นจังหวัดชลบุรี หรือจังหวัดใดก็ตาม จะประสบความสำเร็จได้ ต้องเริ่มจากคณะทำงานฯ เองก่อนที่จะต้องมีความเป็น พลเมือง มีความรู้ความเข้าใจในความเป็นพลเมือง และเห็นความสำคัญของความเป็น พลเมืองต่อความเป็นประชาธิปไตย เพราะหากคณะทำงานฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้แล้ว การ ทำงานของคณะทำงานฯ ก็จะเป็นเพียงแค่การได้รับการแต่งตั้งเข้ามามีตำแหน่ง เข้ามา ประชุม และกลับไปทำงานประจำ/งานหลักของตนเอง โดยไม่สนใจที่จะขับเคลื่อน ความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง เพราะสนใจแต่การที่ตนเองได้รับการแต่งตั้ง จากสภาพพัฒนาการเมือง ที่ดูเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติยศเท่านั้น ในส่วนนี้จึงนำเสนอถึง ความรู้ความเข้าใจในความเป็นพลเมืองของคณะทำงานฯ ครอบคลุมกับสถานศึกษาใน ฐานะที่เป็นสถาบันพื้นฐานในการสร้างและกล่อมเกลาคือความเป็นพลเมือง รวมถึงแรง บันดาลใจในการทำงานภาคประชาสังคม

จากการสัมภาษณ์ พบว่าคณะทำงาน ฯ มีความรู้ความเข้าใจ และตระหนัก ในความสำคัญของความเป็นพลเมืองเป็นอย่างดี โดยเฉพาะความสำคัญของความเป็น พลเมืองที่มีความการพัฒนาประชาธิปไตย

*“ในเรื่องความเป็นพลเมืองได้ถูกยกระดับให้เป็นคนที่
ตื่นตัวและสามารถจัดการตนเองได้ในเกือบทุก ๆ เรื่อง ทั้งเรื่อง
เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสิ่งแวดล้อม ทุกเรื่อง ถ้าเรารู้หลัก
และหน้าที่ของความเป็นพลเมือง และเรานำเอาไปใช้ให้เป็น*

ประโยชน์ต่อตัวเรา เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยการที่เราไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดภาระ เราก็จะสามารถดำเนินการและจัดการทุกเรื่องได้อย่างประชาธิปไตยทุกวันนี้ เรายังมองประชาธิปไตยเป็นเรื่องของผลประโยชน์ เป็นผลประโยชน์ของบางกลุ่มเท่านั้นเอง แต่ถ้าเรามองประชาธิปไตย เราสามารถทำได้ทุกเรื่อง โดยที่เราอย่านิ่งเฉย เพิกเฉยต่อภาวะต่าง ๆ ที่เข้ามามีผลกระทบ...” (คุณฟู, สัมภาษณ์, 2560)

“ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย สำคัญมากนะ [เน้นโดยผู้ให้สัมภาษณ์] ถ้าคนทุกคนทำได้ บ้านเมืองก็จะดี ... คนจะต้องทำตามหน้าที่ ต้องใส่ใจ,,,” (คุณล้อม, สัมภาษณ์, 2560)

“ประเทศถ้าจะเจริญไปสู่ระบอบประชาธิปไตยได้ ประชาชนต้องตื่นรู้ ต้องเข้าใจกระบวนการประชาธิปไตย และมีการทำงานเป็นภาคีเครือข่ายกัน เราไม่สามารถทำงานคนเดียวเพื่อจะให้ เป็นประชาธิปไตยได้” (คุณออม, สัมภาษณ์, 2560)

“ความเป็นพลเมืองมีความสำคัญมาก...ถ้าเป็นพลเมืองแล้ว ก็เป็นการยกระดับการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วน ในการแสดงความคิดเห็น...” (คุณหนึ่ง, 2560, สัมภาษณ์)

“[ความสำคัญของความเป็นพลเมืองของคณะทำงาน] ต้องมองสองด้าน ความเป็นพลเมืองของประชาชนมีความสำคัญอยู่แล้ว เพราะมองเห็นถึงการมีส่วนร่วม ความรู้สึกเป็นเจ้าของ สังคม และประเทศ ประเด็นนี้มันจะเป็นจุดแข็งให้กับคนที่ทำหน้าที่แบบนี้

เพราะว่าเท่าที่สังเกต ความมีจิตสาธารณะของเค้าสูง...” (คุณพิน, สัมภาษณ์, 2560)

ในการทำงาน/อาชีพของคนะทำงานๆ ส่วนใหญ่พบว่า **คุณคณิศ หรือมีประสบการณ์** กับการทำงาน**เพื่อส่วนรวม** ที่เป็นการแสดงออกถึงจิตสาธารณะซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ได้รับเลือกเข้ามาทำงานเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดชลบุรี

“[เหตุผลที่คิดว่าทำให้ได้รับเลือกเข้ามาทำงาน] ผลงานที่เป็นจิตอาสาหลาย ๆ อย่าง และผู้ใหญ่ที่เราทำงานด้วยเห็นการทำงานของเรา มีการพิจารณาที่เราไม่รู้ แต่ในความคิดเห็นน่าจะเป็นการทำงาน...[ลักษณะงานที่เป็นจิตอาสาที่ทำอยู่] จริง ๆ สวมหมวกหลายใบมาก เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน งานอาสาด้านสตรี เป็นผู้นำ พช. ของหมู่บ้าน เป็นเลขาฯ ของสภาองค์กรชุมชน เลขาฯ ของสวัสดิการชุมชนตำบล...” (คุณปิ่น, สัมภาษณ์, 2560)

“...เป็นอสม. พอเป็นอสม. ได้ปีนึง เค้าเลยให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน...ก้านั้นเลยให้เป็นสรวัดรำนัน...ก็มีโอกาสได้ทำงานสวัสดิการ สวัสดิการชุมชนวันละบาท ก็ได้เข้าไปเป็นอย่างคณะกรรมการตำบล ที่เข้าไปประชุมของขบวนจังหวัด ...ก็คัดเลือกก็ได้เข้าไปเป็นคณะกรรมการของจังหวัด...เป็นคณะทำงานของสภาองค์กรชุมชนจังหวัดชลบุรี ได้มีโอกาสเป็นผู้ช่วยท่านประชา เตรีตน์ ลงพื้นที่ในแต่ละอำเภอไปทำประชาพิจารณ์ ขอความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับบรรทัดที่ตัดไป...ส่วนใหญ่ก็ทำงานเป็นภาคประชาสังคม ทำงานร่วมกับคุณแดน [ชื่อสมมติในงานวิจัย]” (คุณพร้อม, สัมภาษณ์, 2560)

“เคยเป็นกรรมการนโยบายตำรวจของภูธรจังหวัดชลบุรีภาค 2 แต่หมดวาระแล้ว ยาเสพติด to be number 1 ของทุลกระหม่อม และมาทำเรื่องสรวัดร่นักเรียน แต่ก่อนจะมีเครือข่ายตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก จะมีเจ้าพนักงาน...อาสาสมัครคุ้มครองประพฤติ เครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถ้าเป็นของชุมชนก็เป็นทีปรึกษาชุมชน...ถ้าเป็นสิ่งแวดล้อมก็เป็นอาสาสมัครสิ่งแวดล้อม หลัก ๆ มีประมาณนี้ เริ่มตั้งแต่ระดับชุมชนเลย...ก่อนที่จะมาทำสภาเยาวชน ก็มีพื้นที่จากชุมชนมาก่อน กองทุนหมู่บ้านก็เคยทำ สายตรวจพบ. ผบ.กองพันพบ. ก็เคยทำมาแล้วทั้งนั้น...” (คุณดิน, สัมภาษณ์, 2560)

“เป็นกรรมการหมู่บ้าน... เป็นอสม...เป็นเริ่มแรกตั้งแต่เป็นแม่บ้านเกษตร และเป็นอาสา เป็น อช. ผู้นำชุมชน เป็นตั้งแต่ปี 38” (คุณหมอก, สัมภาษณ์, 2560)

“การเป็นจิตอาสาตั้งแต่เริ่มแรก และทำงานต่อเนื่อง เรามีความชัดเจนในการทำงาน...สามารถทำงานต่อเชื่อมกับใครก็ได้” (คุณวัน, สัมภาษณ์, 2560)

หรือในบางกรณีแม้อาจไม่ได้มีประสบการณ์ที่คลุกคลีกับงานภาคประชาสังคมโดยตรง แต่ลักษณะงานและภาระหน้าที่ในงานประจำ ก็ทำให้มีความรู้ความเข้าใจในความเป็นพลเมือง และการขับเคลื่อนงานของภาคประชาสังคมดีพอสมควร

“เข้ามาโดยได้ไปร่วมงานกับภาคประชาสังคมของจังหวัดชลบุรีในฐานะวิทยากร...พอร่วมงานแล้ว คณะกรรมการก็เห็นว่าการที่ภาคประชาสังคมได้รับความรู้...เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน เช่น การยกระดับประชาชนให้เป็นพลเมืองด้วยการเอาความรู้เกี่ยวกับ

การสร้างพลเมืองคิวิทีประชาธิปไตย...เวลาเราไปบอกเค้าว่า การเมืองมีความสำคัญต่อประชาชนอย่างไร การได้ประชาธิปไตยที่ดีต้องทำอะไร และการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศต้องทำอะไร...ภารกิจที่ทำปัจจุบัน คือ การให้ความรู้กับภาคประชาสังคมทุกภาคส่วนทั้ง 11 อำเภอของชลบุรี ให้ความรู้ที่อัปเดต... ซึ่งประชาชนในฐานะที่เป็นผู้เลือกตั้งตามกติกา ต้องเรียนรู้เรื่องนี้คือ ตีความยุทธทางปัญญาให้กับประชาชน..." (คุณเลน, สัมภาษณ์, 2560)

"การเข้ามาน่าจะมีส่วนช่วยชาวบ้านได้บ้าง ถ้าเราไม่มาเค้าก็ไม่มีหลัก ไม่มี power ในการต้องไปปะทะกับข้าราชการ หรือนักการเมืองท้องถิ่น ต้องการให้เค้าเข้มแข็ง และต้องการให้แนวคิดและอุดมการณ์ของเค้าเดินต่อไปได้" (คุณแดน, สัมภาษณ์, 2560)

"เป็นพัฒนาชุมชนมาก่อน กับชาวบ้านก็ทำงานก็คุ้นเคยกันมา รู้จักกันมาก่อน ทำงานกับชาวบ้าน ทำงานกับเครือข่ายชุมชน" (คุณปิ่น, สัมภาษณ์, 2560)

การทำงานภาคประชาสังคม ไม่ว่าจะก่อนการเข้ามาเป็นคณะทำงานฯ หรือเมื่อครั้งได้รับแต่งตั้งแล้ว พบว่า มีความเชื่อมโยงอย่างมากกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในตัวของคุณะทำงาน ฯ

"...เข้ามาเป็นคณะ คปจ. ของจังหวัด ก็ได้เรียนรู้การทำงาน ได้เรียนรู้การอยู่ด้วยกันของคนแต่ละที่ ทำให้เรามีการปรับตัวในการทำงาน มีการปรับตัวในการดำรงชีวิตมาก" (คุณปิ่น, สัมภาษณ์, 2560)

“[ความเป็นพลเมือง] เพิ่มมากขึ้น เรารู้ตัวตน เราเป็นพลเมือง เราต้องทำให้บ้านเมืองและสังคมบ้านเมืองของเราอยู่ดีมีสุขให้ได้ และเป็นสังคมที่มีความสุข เราใช้ความเป็นพลเมืองของเราพลังชีวิต และพลังความรู้ ทำให้ได้รักกันให้ได้ เราจะพูดอะไร เราต้องหยุดคิดก่อนที่จะพูด” (คุณวัน, สัมภาษณ์, 2560)

“[ประสบการณ์การทำงานด้านจิตอาสา/ประชาสังคมอื่น ๆ เสริมสร้างความเป็นพลเมือง] เพิ่มขึ้น จากเมื่อก่อนที่เราเป็นคนมองแต่เรื่องตัวเอง ก็ทำให้เรามองอะไรกว้างขึ้น มองสังคมภาพกว้างขึ้น ชัดกระจ่างมากขึ้น” (คุณออม, สัมภาษณ์, 2560)

“การทำงานอย่างนี้ มันต้องเสียสละอย่างมาก นอกจากเสียสละแล้วก็ต้องมีจิตอาสา มีจิตสำนึกสาธารณะควบคู่ไปในตัว และสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ จะต้องพัฒนาตนเอง...” (คุณเลน, สัมภาษณ์, 2560)

“ถ้าเป็นความรู้สึกนะ เหมือนเราได้รับรู้เรื่องต่าง ๆ มากขึ้นจากเวทีต่าง ๆ ที่เราได้เข้าร่วม อย่างเวทีกลุ่มเพื่อนตะวันออก เวทีอบรมจิตอาสาต่าง ๆ [ความเป็นพลเมือง]มันก็ได้เพิ่มขึ้น ของรัฐสภา...เวทีของปปท. เวทีของภาคราชการบ้าง ภาคประชาชนบ้าง ภาคเครือข่ายบ้าง เราก็ได้รู้อะไรเพิ่มขึ้น [ความเป็นพลเมือง]มากขึ้น พูดง่าย ๆ เมื่อก่อนก็รู้จากสื่ออย่างเดียว” (คุณฟาม, สัมภาษณ์, 2560)

“อาจจะมีส่วน มีผลในแง่การระดมความคิด คือ ทำงาน เหตุผลผลมีส่วนสำคัญ...ถ้ามีการคัดค้าน เราก็เอาเหตุผลมาแสดงว่ามีหรือไม่มีข้อมูลอย่างไร” (คุณปิ่น, สัมภาษณ์, 2560)

หรือในทางกลับกัน งานที่ทำและการขยายขอบเขตของงานที่ทำมากขึ้น ก็สะท้อนถึงความพลเมืองที่เพิ่มมากขึ้นอย่างไม่ต้องสงสัย

“ตอนแรกทำงานอนุรักษ์...แต่ในการอนุรักษ์ เราจะอนุรักษ์ไม่ได้ ถ้าหยุดภาวะคุกคามไม่ได้ เลยหาวิธีหยุดการคุกคามเลยเป็นที่ปรึกษา...การที่จะรวมประชาชนได้ ประชาชนจะต้องเข้าใจสิทธิของตัวเองก่อน สิทธินี้ยกระดับตั้งแต่สิทธิบุคคล สิทธิชุมชน ไปสิทธิสิ่งแวดล้อม การจัดการผ่านทรัพยากร และค่อย ๆ ขยายวง คือพอมีคนเห็นด้วยกับแนวทางมากขึ้น ก็ค่อย ๆ ขยับมาทำกับ อสม. คสม. สภากาชาดชุมชน ก็ทำ สพม. ก็ทำโมเดล... มีสองโมเดลที่ใช้ อยู่ คือ ดินรื้อชุมชน กับ ห้าร่วมเพื่อการเปลี่ยนแปลง...” (คุณหมาก, สัมภาษณ์, 2560)

และความเป็นพลเมืองที่เพิ่มขึ้นหรือถูกทำให้มีความชัดเจนขึ้นนี้ ก็จะย้อนกลับไปส่งเสริมการทำงานให้กับชุมชน หมู่บ้าน ที่เป็นรากฐานที่สำคัญของการสร้างประชาธิปไตย

“[การทำงานในคป.จ.] เราก็เป็นพลเมืองอีกเสียง ที่จะช่วยทำงานในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ให้กับหมู่บ้าน ชุมชนหรือหน่วยงานที่เราได้รับมอบหมายไป ช่วยประชาสัมพันธ์ ช่วยกระตุ้นอย่างเรื่องประชาธิปไตย ส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชน” (คุณปิ่น, สัมภาษณ์, 2560)

“เราเข้าไปแล้ว และเราเห็นว่าในเป็นโอกาสที่เรื่องบางเรื่องที่เราจะนำมาถ่ายทอดให้ชาวบ้านเขารับรู้ได้ ที่จะทำงานต่อกับชาวบ้านได้ ที่บางอย่างเราก็ช่วยได้ บางอย่างเราก็ถ่ายทอดออกเป็น

วงจรรอบไป เหมือนให้ชาวบ้านเขาได้รับรู้ปัญหาของเขา ปัญหา
ระดับชุมชน” (คุณฟาม, สัมภาษณ์, 2560)

5. บทสรุป

ความเป็นพลเมืองของคณะทำงานเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดชลบุรี เมื่อพิจารณาจากคำสัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่า คณะทำงานฯ มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นพลเมืองในการขับเคลื่อนการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย เห็นความสำคัญของการมีสิทธิ การมีส่วนร่วมในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องทำ ขณะเดียวกันก็ต้องการให้ประชาชนมีความตื่นตัวและตื่นรู้ต่อสถานการณ์ความเป็นไปทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทั้งนี้ประสบการณ์การทำงานถือได้ว่ามีส่วนสำคัญในการค่อย ๆ สร้างและกล่อมเกลาคือความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น เห็นผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ และเมื่อคณะทำงานฯ ได้รับการแต่งตั้งเข้ามาเป็นเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดชลบุรี ซึ่งถือเป็นองค์กรภาคประชาสังคม การได้เข้ามาร่วมงาน ได้พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และกลายเป็นเครือข่ายการทำงาน ได้ช่วยในการส่งเสริมการทำงานของเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดชลบุรีอย่างมาก เห็นได้อย่างชัดเจนจากเมื่อครั้งที่เครือข่ายฯ ถูกยุบจากการประกาศคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 71/2559 กลุ่มคณะทำงานก็ยังยังคงติดต่อและทำงานกันเช่นเดิม เพียงแต่เปลี่ยนจากการทำงานในรูปแบบที่เป็นทางการที่เป็นองค์กรที่มีการจัดตั้งและได้รับการแต่งตั้ง ไปเป็นสภาพพลเมือง ที่ทุกคนร่วมกันขับเคลื่อนด้วยความเป็นพลเมืองในลักษณะที่ไม่มีองค์กรที่เป็นทางการรองรับเท่านั้น

“ความเป็นพลเมือง]มันเป็นกำลังสำคัญ ถ้าไม่มี คปจ. จะเดินไปไม่ได้ถ้ามองแต่เรื่องผลประโยชน์โน่นนี่ เรื่องอำนาจ มันจะกลายเป็นว่าขบวนก็จะไม่เคลื่อน คปจ. ชลบุรีทุกวันนี้มันเป็นเหมือนกลไกที่ไม่เป็นระบบ โครงสร้างปัจจุบันยุบแล้วโดยสภาพ...แต่การ

รวมตัวของมันไม่ได้จบแค่นั้น... ตรงนี้เราก็ยังคงเคลื่อนไหวอยู่ ที่เป็นการรวมตัวคนด้านนี้มาทำ ก็มีกฎหมายฉบับหนึ่ง พรบ.สภาองค์กรชุมชน 2551 ที่ยังให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วม เรียกว่าเป็นกฎหมายฉบับเดียวที่ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง อย่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็มียุทธศาสตร์ที่ทางด้านความมั่นคงด้านอาหาร การจัดการตนเอง การกระจายอำนาจ การจัดการทรัพยากร...อย่างเขตเศรษฐกิจพิเศษที่เป็นภัยคุกคามต่อประเด็นที่เราบอก ความมั่นคงทางอาหารจะเป็นอย่างไรถ้าโรงไฟฟ้าลง ถ้าขยายฐานทำท่าเรือแหลมฉบังเฟสสาม ถ้าขยายฐานอุตสาหกรรมในชลบุรีระยอง จะเป็นอย่างไร...ตรงนี้คือประชาสังคมที่เราทำงาน..." (คุณดิน, สัมภาษณ์, 2560)

---

⁵ การกำหนดยุทธศาสตร์ที่ให้ความสำคัญป้องกันและสร้างความมั่นคงทางอาหาร การรักษาพื้นที่ฟูทรีฟายการ อนุรักษ์พื้นที่ฟูทรีฟายการธรรมชาติ และการมุ่งสู่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่ขบวนการภาคประชาชนที่ชื่อว่า สภาพลเมืองเพื่อการปฏิรูป โดยใช้ชื่อว่า ยุทธศาสตร์ 3-4-5 เพื่อคนตะวันออก อ่านเพิ่มเติมใน โอฟาร์ ถิ่นบางเตียว. (2559). “จากความอยู่ดีพร้อมในการพัฒนา ถึงการลุกขึ้นสู้ของคนภาคประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับยุทธศาสตร์ 3-4-5,” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 4(1), หน้า 131-156.

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

- ชูชัย ศุภวงศ์ และยิวดี คาคการณ์ไกล. (บก.). (2540). *ประชาสังคมในทรวงคนะนักคิดในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2547). *ประชาสังคม*. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2558ก). “แนชชี เฟรเซอร์ กับพื้นที่สาธารณะ”. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์*, 2 (2): 5-8.
- _____ (2558ข). *เอกสารประกอบการสอน เรื่อง ประชาสังคม*. ชลบุรี: คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สภาพัฒนาการเมือง. (ม.ป.ป.). *เครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัด (คปจ.)*. วันที่ค้นข้อมูล 14 มิถุนายน 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.pdc.go.th/network/>.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2556). *พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สีดา สอนศรี. (2546). “ฟิลิปปีนส์: จากประชาสังคมสู่พลังประชาชน”. *รัฐศาสตร์สาร*, 24 (ฉบับพิเศษ): 183-188.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2541). *ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ: ความหมายของประชาสังคม. นครปฐม: โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- ไอฟาร์ ถิ่นบางเตียว. (2559). “จากความอยุติธรรมในการพัฒนา ถึงการลุกขึ้นสู้ของคนภาคประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงใต้กับยุทธศาสตร์ 3-4-5”. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 4 (1): 131-156.
- Diamond, L. (2537). “การสัมมนาเรื่อง ประชาสังคมกับประชาธิปไตย (Civil Society and Democracy) นำสัมมนา โดย Dr. Larry Diamond”. *วารสารสังคมศาสตร์*, 29 (1): 2-15.

เอกสารภาษาต่างประเทศ

Diamond, L. (1992). "The Globalization of Democracy", in *Global Transformation and the Third World*. Boulder, CO: Lynne Rienner.

Heywood, A. (1994). *Political Ideas and Concepts: An Introduction*. London: Macmillian.

_____ (2007). *Politics*. New York: Palgrave Macmillian

Marks, G. & Diamond, L. (1992). "Economic Development and Democracy Reconsidered". in *Reexamining Democracy: Essays in Honor of Seymour Martin Lipset*. London: Sage.

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

คุณดิน. (2560, 30 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.

คุณแดน. (2560, 14 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.

คุณปั้น. (2560, 22 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.

คุณปิ่น. (2560, 8 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

คุณพร้อม. (2560, 16 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

คุณฟู. (2560, 1 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.

คุณฟาม. (2560, 28 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.

คุณพิน. (2560, 24 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

คุณล้อม. (2560, 8 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

คุณเลน. (2560, 16 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

คุณวัน. (2560, 7 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.

คุณหนึ่ง. (2560, 5 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.

คุณหมอก. (2560, 5 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

คุณหมาก. (2560, 12 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.

คุณหอม. (2560, 9 มิถุนายน). สัมภาษณ์.